

## İKİNCİ BÖLÜM

### İNTİKAL DEVRESİ

#### I. SELÇUK VE AİLESİNİN UC HAYATI

##### 1. UC SAHALARI VE CEND ŞEHİRİ

X. Asırda bile İslâm ülkeleri içinde *Mâverâünnehr* kadar kâfirlere karşı "cihad" yapan başka bir islâm ülkesinin bulunmadığı, bütün sınırlarının harb sahalalarına (*dârü'l-harb*) pek yakın olduğu ifade edilmektedir<sup>1</sup>. Filhakika, *Hârezm'den Ispicab'a* kadar Oğuz Türklerinin *Uc'u* (*şugâr*) sayılıyordu<sup>2</sup>. Derinliğine gelince, bütün *Mâverâünnehr* "Cihad sahası" (*Dârü'l-cihâd*) telâkki ediliyordu<sup>3</sup>. Nitekim tam sınırda kâin bulunan *Cend*<sup>4</sup>, *Savran*<sup>5</sup> Oğuzlar'a karşı cihad sahası içinde sayıldığı gibi, meselâ *Hârezm'in* payitahtlarından olan *Cürcâniye*<sup>6</sup> ve *Buhârâ'nın* kasabalarında olan *Karatekin*<sup>7</sup> de "Uc" telâkki ediliyordu. Hattâ bütün İslâm cihad sahalaları (*dârü'l-harb*) içinde *Mâverâünnehr'den* daha şiddetlisi bulunmadığı kanaati hâkimdi<sup>8</sup>. *Mâverâünnehr* zenginlerinin ekserisi servetlerini kâfirlere karşı cihadda bulunan *gaziler* için *ribât'lar*<sup>9</sup> inşasına, ve cihad yolunda vakıflar tesisine sarf ediyorlardı<sup>10</sup>. Söylemeğe hacet yoktur ki, *ribât* inşası faaliyeti yalnız hususî şahıslara mahsus değildi. Devlet adamları, hattâ hükümdarlar bile *ribâtlar* inşa ettiriyorlardı<sup>11</sup>.

Görülüyor ki, bu sırada *Cend* resmen Oğuz hâkimiyeti altında bulunmasına rağmen aynı zamanda *uc* idi. Şu halde, *Cend* gaza ve cihad

<sup>1</sup> Msl. bk. İbn Havkal, neşr. Kramers, s. 467; ayrıca bk. İstahrî, s. 290.

<sup>2</sup> İstahrî, s. 291; İbn Havkal, nşr. Kramers, ayrı. yer. Bütün Türk ucu *Hârezm'den Fergana'ya*. (*Uz Kent'e*) kadar uzanıyordu. *Ispicab'a*. kadar Oğuz uc'unu, bundan ötesi de Karluk uc'unu teşkil ediyordu (bk. ayn. eser). Türkler karşısında en büyük Uc (*şugr*, ş a g ar olarak *Şaş* gösterilmektedir (bk. ayn. eser., s. 507).

<sup>3</sup> Bk. ayn. eser, s. 467.,

<sup>4</sup> Bk. Mukaddesi, s. 289; Burada *Cend* kelimesi جيت şeklinde geçmektedir ki müstensih hatasıyla bu şekile girdiği görünüyor.

Mukaddesi'ye göre, burası Oğuz hududu üzerinde müstahkem bir Uc (*şugr*) dur ki Oğuzlar ülkesine buradan girilir.

<sup>5</sup> Bk.; Mukaddesi, 274, Burası Oğuz ve Kimaklara karşı Uc olarak gösterilmektedir. Ayrıca bk. W. Barthold, *Turkestan*, 177.

<sup>6</sup> Bk, İbn Havkal, s. 480.

<sup>7</sup> Ayn. yer.

<sup>8</sup> Bk. İstahrî, s, 291; ayrıca bk. İbn Havkal, ayn. yer.

<sup>9</sup> Ribât, mahiyeti, *Mâverâünnehr'deki* ribâtlar hakkında bk. F. Köprülü, *Ribât*, Vakıflar Dergisi, II, 267-278.

<sup>10</sup> İstahrî, 290. Başka ülkelerde zenginlerin servetlerini şahsî zevk ve eğlencelerine sarfettiklerine işaret edilmektedir.,

<sup>11</sup> Msl. Bk. F. Köprülü, *Ribât*, Vakıflar Dergisi, II, 272.

sahası üzerinde bulunuyordu. İslâmın gaza farizesini yerine getirmek isteyen —müslüman Türkler de dahil hangi ırktan olursa olsun— her müslüman, *Mâverdünnehr'in* diğer *uc* bölgelerinde olduğu gibi, burada da gayri müslim Türklere karşı savaşıyorlardı.

## 2. SELÇUK VE MAİYETİNİN CEND'DEKİ HAYAT VE FAALİYETİ

Bu muhitin din bakımından hiç olmazsa ekseriyetle müslüman olduğunu gördük. Bu *gaziler* muhitinin etnik vafına gelince, bu *uc* bölgelerinin ekseriyet itibarıyla Türk oldukları söylenebilir de, medenî ve hattâ siyasi bakımdan İslâm İran ülkesi telâkki edilebileceği muhakkaktır. İşte bu itibarla Selçuk'un bu bölgeye gelişi, *Meliknâme'nin* dediği gibi, onun bir bakıma *Turan'dan İran'a*, geçişi demektir <sup>1</sup>.

İşte Selçuk maiyeti ile birlikte böyle bir muhite gelmişti. Emri altında yüz atlı vardı. Demek ki, onun savaş kudreti bundan ibaretti. Servetine gelince, bir miktar attan başka, 1500 deve, 50.000 koyundan ibaret bulunuyordu <sup>2</sup>. Buna göre, denebilir ki, Selçuk'un başında bulunduğu Oğuz kitlesi, büyükçe bir göçebe köyü kadardı. Maiyeti ve serveti hakkında verdiğimiz bu kısa malûmatın bir kaç bakımdan büyük ehemmiyeti vardır: 1) Maiyeti, miktar bakımından pek kifayetsizdir. 2) Fakirdir <sup>3</sup>. 3) Selçuk sadece devlet teşkilâtında vazifeli ricalden olup, ayrıca şahsına bağlı bir kabilenin veya boy'un reisi değildir. Zira o aynı zamanda bir

<sup>1</sup> Bk. Bar Hebraeus, I, s. 195; Türk. terc. 292. Bu teşhis bir az erken görünüyor. Asıl geçiş, bir az aşağıda anlatacağımız gibi, Selçuk'un, Sâmânîlerin yardım davetini kabul ettiği zaman olacaktır.

<sup>2</sup> Bk. Mîrhând, IV, 72; C. Cahen, *Le Malîknâmeh*, s. 43. Burada 50.000 deve, 5000 koyun olarak gösterilmekte ise de, tertip hatası neticesinde bu hale geldiği meydandadır. Bar Hebraeus (bk. *ayn. yer.*), miktar vermiyor. Sadece büyük miktarlarda at, deve, koyun ve öküzleriyle birlikte kaçtığından bahsetmektedir. Bar Hebraeus, Selçuk'un malik olduğu servete öküzleri de ilâve ediyor ki, kabul etmemek için hiç bir sebep yoktur.

Esasen, Ibn Fadlân'dan öğrendiğimize göre, Oğuz Türkleri daha İslâm ülkeleri dışında, kendi ülkelerinde buldukları sırada İslâmlıkla yakından temasa gelmişler, İslâmlığın tesiri altında kalmışlardır. O kadar ki, Ibn Fadiân onların millî bir dine sahip olduklarının farkına bile varamamıştır (bk. Ibn Fadlân, metin: 10; Alm. terc. 19; Türk. terc., 62). Karşılıklı ticarî münasebetler neticesinde hasıl olan bu durum tesirini göstermiş, msl. bazı reisler (Küçük yınal) İslâmlığı kabul etmiştir. Fakat, kendisine "İslâm olursan, reisimiz olamazsın" dediği için İslâm dinini terketmiştir. (bk. Ibn Fadlân, metin: 13; Alm. terc. 25; Türk. terc. 64). Bu son misal iki bakımdan mühimdir. 1, İslâmlığın tesirinin hududunu göstermesi bakımından bu misal manalıdır. Demek ki, İslâmlık anayurtta Oğuzlar üzerinde, henüz kimsenin hele reislerin geçmesini temin edecek kadar müessir değildir. 2. Selçuk'un veya babası Dukak'ın, daha Oğuzlar ülkesinde iken müslüman olmalarının hiç mümkün olmadığını göstermesi bakımından mühimdir.

<sup>3</sup> Ibn Fadlân'a göre, Peçenekler pek fakirdi. Buna mukabil Oğuzlar çok zengindi. 10.000 atı ve 100.000 koyunu olan Oğuz görmüştü (bk. Ibn Fadlân, metin: 17; Alm. terc. 32; Türk. terc. 66).

Bu rakamlar ölçü olarak alınınca, Selçuk ve maiyetinin pek fakir kalacakları meydandadır.

kabilenin irsî reisi olsaydı, kabile ananelerine göre teşkilâtlandırılmış çok daha kalabalık bir kitleye sahip bulunması icap ederdi. Bu takdirde maddî imkânları da tabîî çok daha fazla olurdu.

Vardığımız bu neticeler, ileride, Selçuklu İmparatorluğu'nun nasıl kurulduğunu izah ederken çok işimize yarayacaktır.

#### a. SELÇUK'UN MÜSLÜMAN OLUŞU VE BUNUN İFADE ETTİĞİ MÂNA

Aile ve çocukları ile deve ve koyunlarıyla *Cend* şehri civarına gelen ve çadırlarını kuran Selçuk'un içinde bulunduğu muhitin tesirinde çabuk kaldığı anlaşılıyor. Zira bu bölgeye, bu gaza ve cihad bölgesine geldiği zaman Selçuk'un yaptığı ilk iş Müslüman olmak olmuştur<sup>1</sup>.

Bunun mânâsı büyüktür: Müslüman olan Selçuk, Oğuzlar devleti ile siyasi münasebetini kesmiş olmakla kalmıyor, bir merhale daha ileri giderek, Müslüman olmayan bütün Oğuz Türkleriyle her türlü münasebete son veriyor ve onlarla savaşmak, her müslüman gibi onun için de farz oluyor.

Selçuk'un müslüman oluş tarzı da enteresandır. Buldukları muhitin müslüman olduğunu gören Selçuk ve maiyeti aralarında istişarelerde bulunurlar ve müslüman olmağa karar verirler<sup>2</sup>. Kararlarının istinad ettiği mucip sebepler şunlardır: Onlar, içinde yaşamak arzusunda buldukları memleket halkının dinine girmezler ve âdetlerine uymazlarsa, kimse onlara iltifat etmez ve tecrit edilmiş küçük bir kavim olarak kalırlar<sup>3</sup>.

Bir çok bakımlardan dikkate şayan bu mucip sebeplere istinaden müslüman olmağa karar veren Selçuk, o vilâyetin valisinin nezdine hususî bir adam (*kâsîd—ulak*) göndererek buralara gelmekten maksadının müslüman olmak bulunduğunu izah etmiş ve kendisinden —Oğuzlara müslümanlık esaslarını öğretecek ileri gelen (*âyân*) "*fakih*"lerden birini göndermesini istemiştir<sup>4</sup>. Arzusu yerine getirilmiş ve Selçuk bütün maiyeti ile beraber müslüman olmuştur. Bu talepten memnun olan vali, Selçuk'a istenen adamlarla birlikte hediyeler bile göndermiştir<sup>5</sup>.

Önce halledilmesi icap eden nokta şudur: Bu vali kimdir? *Cend* valisi midir? Yoksa Sâ mân oğullarının *uc* valisi midir? *Cend* Oğuzlar

<sup>1</sup> Bk. Mîrhând, *ayn. yer.* Zira Meliknâme'yi en iyi şekilde aksettiren bu kaynak, onun *Cend* havalisine gelince müslüman olmak istediğinden bahsediyor. Diğer taraftan bu Oğuzlar'ın müslüman olmasının islâm tarihi bakımından ifade ettiği mâna (islâm ülkelerinin genişlemesi, ve islâmın yeni müttefikler kazanması) hakkında bk. W. Barthold, *Dersler*; 70; Alman. terc. s. 78.

<sup>2</sup> Bk. Bar Hebraeus, I, 195; Türk terc. s. 292-3.

<sup>3</sup> Selçuk'un, Oğuzlar devletinde mevcudiyetinden bahsettiğimiz istişare müessesesine burada da riayet etmesi dikkate şayandır.

<sup>4</sup> Mîrhând, *ayn. yer.*

<sup>5</sup> Bar Hebraeus, *ayn. yer.*

devletinin hâkimiyeti altında bulunduğu için Selçuk Oğuzlarının bura valisinden kendilerini müslüman yapacak bir "Fakih" istemesi tuhaf olurdu. Sonra şehrin ekseriyetle müslüman olmasına rağmen, şüphesiz Oğuzlar hükümdarı tarafından tâyin edilen valisinin mutlaka müslüman olması icap etmezdi. Bu noktalar dikkate alınırca Selçuk'un, *Cend* valisine değil, *Uc* valisine başvurduğu daha muhtemel görünüyor<sup>1</sup>.

Bu kısa malûmattan çıkan neticeleri tesbit edelim:

1— Gördüğümüz gibi, kuvvetinin çok azlığına rağmen, Selçuk kendisini çok yüksek görmekte ve doğrudan valiye müracaat etmektedir. Hattâ kendisi şahsen valinin nezdine gitmemekte, hususî bir adam göndermektedir. Bilindiği gibi, bu şekilde hareket, o zamanın hâkimiyet telâkkisine göre, Selçuk'un kendisini vali ile protokol bakımından müsavi telâkki ettiğine delâlet eder. Diğer taraftan arzularını bir valiye hususî kurierlerle tebliğ etmesi, Selçuk'un daha şimdiden kendisini bir nevi hükümdar telâkki ettiğini gösterir.

2— Selçuk'un kendisini nasıl gördüğünü ortaya koyan delillerden birisi de validen istediği din adamının vasfıdır. Selçuk, kendisine lâalet-tâyin bir din adamının gönderilmesini istememektedir. Kendisine lâayk olan din adamının, yani ileri gelen bir din adamının" gönderilmesini istemektedir. Bunlar daha önce zikrettiklerimizle beraber ilk tezahürlerdir. Bundan sonraki tezahürlerini de sırası geldikçe göreceğiz.

3— Buralara gelmekten maksadının müslüman olmak bulunduğu gelince, bu zemine ve şartlara göre söylenmiş bir sözdür. Hakikatte onun bu taraflara hâdiselerin tazyikiyle nasıl geldiğini gördük. Bu nokta, olsa olsa Selçuk'un yalnız iyi bir kumandan değil, -hal ve şartlara göre hareket etmesini bilen- aynı zamanda iyi bir siyaset ve politika adamı olduğunu ilk defa gösterir ki, bu bakımdan tebarüz ettirilmeğe değer.

4— İşin asıl enteresan olan tarafı, valinin, Selçuk'un bu talebine müsbet cevap vermesidir. Valinin müsbet cevap vermesini icap ettiren mânevi âmillerin mevcudiyetini kabul ediyoruz. Fakat topraklarına iltica eden ve kale alınamıyacak kadar küçük bir kuvvetin başında bulunan bu Oğuz beğinin talebini red edebilir veya kendi derecesinde birine müracaat etmesini emredebilirdi.

Valinin Selçuk'un talebine müsbet cevap vermesi, Selçuk'un kendisi hakkındaki görüş ve telâkkilerinin bu vali tarafından zımnen olsun kabul edildiğini gösterir. Küçük kuvveti ile kıyas kabul etmiyecek kadar büyük işler başarmağa namzed bir şef olduğunu, müteakip hâdiseler gösterecektir. Fakat ortada herhangi bir icraatı olmadığı için ilk bakışta

<sup>1</sup> Maamafih Bar Hebraeus'un ifadesinden, Selçuk'un *Cend* valisine başvurduğu anlaşılmaktadır. Bu takdirde karşımıza halledilmesi icap eden bir çok meseleler çıkmaktadır ki, malzeme noksanlığı dolayısıyla bunları hatta istidlal yolu ile bile halle imkân yoktur.

garip gelen ve sadece kendisine olan güvenini ve kafasındaki tasavvurlarını gösteren onun bu hareketlerini belirtmek müteakip hâdiselerin anlaşılmasını kolaylaştırıcaktır sanırız.

Selçuk'un, Gaziler muhitine geldikten sonra bütün maiyeti ile birlikte müslüman olmasının, Oğuzlar devleti ve umumiyetle ırkdaşları ile münasebeti bakımından ifade ettiği mânayı yukarıda belirtmeğe çalıştık. Bunun bizzat Selçuk ve maiyeti için ifade ettiği mâna ise şudur: Bütün maiyeti ile birlikte müslüman olan Selçuk, artık eski Selçuk değildir; yeni bir insan olmuştur; yeni vazifeleri vardır, İslâm camiasına intisab etmiştir. Üstelik içinde bulunduğu muhitin tabîi icabı olarak o bir mücahittir; bir gazidir. Daha doğru tabiriyle gaziler reisidir. Gaziler reisi olmak itibarıyla en mühim vazifesi de—hangi ırktan olursa olsun—müslüman olmayanlarla mücadele etmektir. Onun yeni vasfının bahsettiğimiz tasavvurlarının tahakkukunda ne dereceye kadar yardımcı olduğunu aşağıda göreceğiz. Yeni vasfının icaplarını yerine getirmek için Selçuk'un karşısına iyi bir fırsat çıkmıştır.

#### b. SELÇUK'UN GAZİLİK HAYATI

Müslüman olmasına rağmen, müslüman olmayan Oğuzlar devletine tâbi bulunan *Cend* şehrine yıllık vergi ( *haraç* )yi, bermutat, tahsil etmek üzere bu devletin bir tahsildarı (metinde elçi) gelmiştir <sup>1</sup>.

Bu hâdiseyi duyan Selçuk, müslümanların müşriklere (müslüman olmayanlara) vergi ( *haraç* ) vermesine "razı" olmadığını ilân etmiş ve vergi tahsiline gelen Oğuzlar devleti mümessilleriyle savaş hazırlığına başlamıştır. Bu hareketinde muvaffak olduğu takdirde, Selçuk, şüphesiz, hem kendisini kaçmağa mecbur eden Oğuzlar devleti hükümdarından intikam almış olacak, hem de gazilik vasfının icabını yerine getirmiş bulunacaktır. Fakat şimdi içinde yaşadığı gaziler muhiti, bu mücadelenin öteki cephesini, tabiidir ki, bilmemekte ve Selçuk'un bu mücadeleye sırf din gayretiyle giriştiğini sanmaktadır. Zaten onun buralara hâdiselerin tazyikiyle nasıl geldiğini gizlemeğe, onun yerine zemin ve zamana uygun yeni sebepler ileri sürmeğe hususî bir dikkat gösterdiğini, yukarıda, gerek *Cend* havalisine gelirken, gerek müslüman olması münasebetiyle Uc valisine gönderdiği mesajda görmüştük.

Selçuk, mücadelesi için, gaza arzusunda bulunan uc Türklerini etrafına toplamıştır<sup>2</sup>. Görülüyor ki, Selçuk,- böyle bir mücadele için

<sup>1</sup> Mîrhând, *ayn. yer.* Metinden anlaşıldığına göre, Selçuk'dan da vergi istenmiştir. Çünkü bunu duyunca onun (herhalde vergi vermekten) "istinkâf" ettiğinden bahsedilmektedir. Eğer bu kelimeyi *Cend'den* vergi tahsilini "reddettiği" şeklinde kabul edersek, bu takdirde Selçuk'un Oğuz devleti mümessillerinin *Cend'e* gelişlerinden nasıl haberdar olduğu meselesinin halli icabetmektedir; Selçuk haberdar mı edilmiştir? yoksa , şu veya bu vasıta ile kendisi mi öğrenmiştir?

<sup>2</sup> Mîrhând, *ayn. yer.* (و) داشند ميل بغز: جم آورد منشور قتال و جدال كشته. Metinde (be-guz) şeklinde geçiyorsa da, yanlışlığı

maiyetini kâfi bulmamakta, içinde bulunduğu Gaziler muhitinden mücahidleri yardımına çağırılmaktadır. Şu halde o bu hâdise dolayısıyla yeni bir teşkilât meydana getirmek veya mevcut teşkilâtı genişletmeğe çalışmak lüzumunu duymuştur. Selçuk burada karşımıza hem müteşebbis, hem de teşkilâtçı olarak çıkmakta, müstakbel ordusunun esasını teşkil edecek olan askerî nüveyi kurmak için, lâzım olan elemanı Uc Türkleri gazileri arasından güçlük çekmeden temin etmektedir.

Onun muvaffak bir müteşebbis ve teşkilâtçı olduğu, *Cend* valisi ile halkının para ve asker yardımında bulunmasından anlaşılıyor<sup>1</sup>. Yalnız *Cend* valisi ile halkının bu yardımı ne zaman yaptığı, yani tahsildarları *Cend'den* kovmak için mi, yoksa, tahsildarlarının kovulması üzerine *Cend'e* ordu şevkine mecbur kalan Oğuzlar devleti hükümdarına karşı mı yaptığı hakkında elimizde sarîh deliller yoktur. Bununla beraber vergi tahsiline ne kadar büyük bir muhafız kıtası ile gelmiş olurlarsa olsunlar, Oğuzlar devleti mümessillerini şehirden kovmak için bu kadar geniş hazırlıklar yapmağa lüzum ve zaruret olmadığı meydandadır. Bu itibarla biz *Cend'den* vergi almağa gelen tahsildarları kovmakla başlayan ve *Cend'le* havalisinin Oğuzlar devleti hâkimiyetinden çıkmasıyle neticelenen askerî harekâtın, Selçuk'la bir zamanlar kumandanı bulunduğu Oğuzlar devleti ordusu arasında bir sıra savaflara sebep olduğu kanaatindeyiz. Zira tahsildar kovmak hâdisesi, göreceğimiz gibi, ne Oğuzlar, devleti ile Selçuk ve soyunun arasında amansız bir kinin doğması sebebi, ne de Selçuk'un bu hâdiseden sonra geniş bir şöhrete sahip olması sebebini izaha kâfi gelir.

Bu arada (yani bu mücadeleler esnasında) düşmanları (*muânidn*), fırsattan istifade, Selçuk'un develerini otlaktan sürmüşlerdir. Bunu haber alan Selçuk bir "yiğit gurubu" ile onları takibe koyulmuştur. Yapılan hücumun şiddetini anlayan "muhalifler" develeri bırakarak kaçmaktan başka çare bulamamışlardır. Kaynağın tabiri ile, Selçuk, "muzaffer ve mansur yurduna" dönmüştür<sup>2</sup>.

Verdiğimiz bu izahattan anlaşılıyor ki Selçuk Oğuzlar devletinin tahsildarını *Cend'den* kovmuş ve bu müslüman sitesinin müslüman olmayan bir devlete vergi vermesine mâni olmuş, fakat bu yüzden açılan savaflar veya savaflar silsilesinde hiçbir taraf katî netice alamamıştır. Yani ne Oğuzlar devleti, Selçuk'u bertaraf edebilmiş, ne de Selçuk, Oğuzlar devletini ortadan kaldırabilmiştir. Zira Kaynaklarımızın Selçuk'un sadece çalınan develerini kurtarması münasebetiyle "muzaffer ve mansur" döndüğünü ifade etmelerini bundan başka türlü tefsire imkân

meydandadır. Çünkü Selçuk Oğuzlardan olduğu gibi, kendilerine karşı mücadele edilen kimseler de Oğuzlardandır. Bu itibarla metin "Oğuzlara temayülü olan o bölge Türklerini topladı" şeklinde tercüme etmedik.

<sup>1</sup> Bk. *ayn. yer.*

<sup>2</sup> Bk. *Mîrhând*, IV, 72.

yoktur. Böyle küçük bir hâdisede, sadece develerini geri kurtardığı için, muzafferiyetinden bahseden aynı kaynağın eğer Selçuk Oğuzlar devleti ordusuna ufak bir galebe kazanmış olsaydı, aynı şekilde muzafferiyetini zikretmemesi imkânsızdı.

Develeri çalanların kim olduğunu bilemiyoruz. Bunların Selçuk'un mücadele halinde bulunduğu Oğuzlardan olmaları mümkün olduğu gibi, aynı Selçuk'un meşguliyetinden istifade eden herhangi bir çete grubu olması da mümkündür.

Maamafih Selçuk'un hâkimiyetinin yalnız *Cend* ve havalisine inhisar etmediği, bazı şehirleri fethettiği görünüyor<sup>1</sup>.

Bu hâdiseler, Selçuk'un şöhretinin uzak-yakın ülkelere yayılmasına kâfi geldi.

Bunun neticelerinden biri, Türkistan halkının akın akın onun "dergâh"-ına gelmeleri oldu. Söylemeğe hacet yoktur ki, gelen kimseleri, gerek miktar bakımından gerekse, geldikleri yerlerin vus'atı bakımından daha önceki gelenlerle mukayeseye imkân yoktu. Şimdiki gelenler, hem daha çoktu, hem de daha uzak ülkelerden geliyorlardı.

Bundan başka arada şu büyük fark da vardı: Müslüman Selçuk, Müslüman *Cend* şehrini "kâfir" Oğuzlar devletine vergi vermekten kurtarmak için harekete geçtiği zaman, gördüğümüz gibi, asker toplamağa teşebbüs eden bizzat Selçuk'tu. Halbuki şimdi, onun şöhretini duyan Türk gazileri, kendiliklerinden onun hizmetine koşuyorlardı<sup>2</sup>. Selçuk'un eleman bulmak üzere herhangi şekilde teşebbüse geçmesine artık lüzum yoktu.

Selçuk'un şöhretinin hududu nerelere kadar uzanıyordu?

Onun büyük bir şöhret kazanmasının diğer neticesini söylersek, bu suale kendiliğinden cevap verilmiş olacaktır: Selçuk'un şöhreti, o zamanın büyük devletleri tarafından duyulup takdir edilecek kadar büyümüş ve yayılmıştı. Bunlardan Sâmanoğulları devleti (874-999), aşağıda ayrıca izah edeceğimiz şekilde, kendi hâkimiyet sahasına tecavüz eden başka bir devlete, Karahanlılar devletine (Takr. 932-1212) karşı onun yardımından istifade etmek istiyordu. Görülüyor ki, Selçuk, ilk defa olarak devletlerarası siyasi hayata karışacak kadar kuvvetleniyor ve bunun neticesi olarak da devletlerarası münasebetlerde kendisine rol oynaması teklif ediliyor. Onun bu teklifi tereddütsüz kabul etmesi, kuvvetinin ve kendine güveninin derecesi hakkında bize de bir fikir verebilir. Bu, aynı zamanda şöhretinin sebepsiz yere yayılmadığını da gösterir.

<sup>1</sup> Msl. Bk. W. Bärthold, *Turkestan*, 177-8: *Belâc* ve *Beruhet* şehirlerini fethetmişlerdi; ayrıca bk. Cemal Karşı, nşr. W. Barthold, (*Turkestan*, I,) s. 135.

<sup>2</sup> Eski bir Türk ananesine göre, her hangi bir yerde bir Türk beyinin, büyük muvaffakiyetler göstererek parlamaya başladığını gören diğer Türkler tek tek veya hattâ kabile halinde onun nezdine gelirlerdi. Bu hususta bk. F. Köprülü, *ad. geç. eser.*

Devletlerarası siyasi münasebetlere karışmasının delâlet ettiği mânayı şöyle testait edebiliriz:

1— Selçuk, mahallî bir uc beyi olmaktan çıkmış, zamanın büyük devletleri tarafından bilinen, tanınan ve takdir edilen bir şahsiyet olmuştur.

2— Selçuk artık yönü islâm ülkelerinin dışına doğru olan bir uc-beyi değildir.

3— Bilâkis o, zamanın Devletlerarası münasebetlerinde rol oynayan bir kuvvet haline gelmiştir.

4— Bu itibarla artık yönü, islâm ülkeleri dışına doğru olmayıp, daha ziyade İslâm ülkeleri içine doğrudur.

5— Selçuk çok kuvvetlenmiştir. Başka bir devlet tarafından onun yardımına müracaat edilmesi başka türlü tefsir edilemez.

6— Selçuk, başka bir devlet tarafından siyasi kuvvet olarak tanınmıştır.

Görülüyor ki, bu hâdiseler, Selçuk'un ve ailesinin hayatında bir dönüm noktasıdır. Bu hükmü, Selçuk'un aldığı bu mühim karar neticesinde hâdiselerin o anda aldığı istikamete ve ehemmiyete göre veriyoruz. Selçuk'un, o zamanın Devletlerarası siyasi münasebetlere karışması veya karıştırılması suretiyle husule gelecek olan müstakbel neticeler gözönünde tutularak hüküm vermek icap ederse, denebilir ki, bu hâdiseler münasebetiyle Selçuk'un verdiği bu karar yalnız onun ve başında bulunduğu Türk Gazilerinin hayatında bir dönüm noktası değildir; göreceğimiz gibi, bütün Türklüğün tarihinde bir dönüm noktasıdır.

Hâdiseler Selçuk'la emrindeki Türklerin de dahil buldukları İslâm camiası bakımından ele alınınca, Selçuk'un ve Türklüğün istikbali gözönünde tutularak varılan bu neticeden farklı bir neticeye ulaşılacağını unutmamak lâzımdır. Filhakika, hâdiseyi vukuu anında dikkate alırsak, Selçuk'un bu hareketinin İslâmlığın pek lehine telâkki edilemeyeceği muhakkaktır. Hattâ yeni girdiği İslâm dinini yayacak yerde, vazifesini yarı yolda bırakarak kuvvetini bu bakımdan verimsiz sahalarda sarfetmesi, Selçuk'un müslüman olduktan sonra büyük bir gayretle sarıldığını gördüğümüz bu dine, bilerek veya bilmiyerek, ihaneti şeklinde bile telâkki etmek mümkündür<sup>1</sup>. Fakat bu meselede de müstakbel neticeleri gözönünde tutularak hüküm vermek icap ederse, bu cephe değişikliğinin, Türklüğün olduğu kadar bu sayede büyük tehlikelerden kurtulan İslâmlığın, da hayrına olduğu müşahede edilir ki, bu hususları ileride, sırası gelince ele alacağız.

<sup>1</sup> İslamların yeni müslüman olan Oğuzlar'la Karlukların şahsında yeni müttetikler buldukları telâkkisine sahip bulunmaları, halbuki bu Türklerin müslüman olduktan sonra takip ettikleri siyaset ve bunun doğurduğu hayal kırıklığı hakkında bk. W. Barthold, *Dersler*, 70; Alm. terc., 78.

Diğer taraftan Selçuk'un bir Türk devletine karşı Sâ mânânoğulları devletinin yardım davetini kabul etmeleri hadiselerin cereyanı anında Türklük bakımından Selçuk'a iyi not verdimese gerektir.

...